

OSVAJAČ BOSNE I
NJEHOVA PORODICA.
KOLOMAN VOJVODA
SLAVONIJE, U
KRALJEVSTVU SVOGA
OCA I BRATA

Apstrakt

Rad se fokusira na ugarsku kraljevsku porodicu tokom ranog 13. stoljeća. Cilj ove analize je da se opišu odnosi između kralja Andrije II (1205–1235) i njegovih sinova, odnos koji se može definirati kao krajnje neobičan, s obzirom da nije krunisan samo stariji brat, budući kralj Bela IV (1235–1270), nego također i mlađi sin, princ Koloman koji je dobio krunu oko 1214. u kontekstu ugarske ekspanzije na Kneževinu Galiciju. Odnosi između Bele i Kolomana su ostali srdačni do kraja, čak i kada se mlađi od njih uspio uspeti na kraljevski tron.

Ključne riječi: Ugarsko Kraljevstvo, Slavonija, Bosna, Galicija, kraljevska titula, vojvodstvo, dinastički odnosi, sukobi.

THE INVADER OF
BOSNIA AND HIS FAMILY.
DUKE COLOMAN OF SLA-
VONIA IN THE REALM OF
HIS FATHER AND
BROTHER

Abstract

The paper focuses on the Hungarian royal family in the early thirteenth century. The aim of this analysis is to illustrate the relations between the monarch, Andrew II (1205–1235) and his sons, that can be described as quite extraordinary, as not only the oldest brother, the future King Béla IV (1235–1270), but also the second son, Prince Coloman was crowned king around 1214 in course of the Hungarian expansion in the Principality of Galicia. Relation between Béla and Coloman remained cordial until the end, even after the former ascended the throne.

Keywords: Medieval Hungary, Slavonia, Bosnia, Galicia, royal title, dukedom, dynastic relations, conflicts.

Povijest Ugarske Kraljevine tokom ranog 13. stoljeća nudi mogućnost istraživanja nekoliko aspekata posve jedinstvenog fenomena. Vladavina kralja Andrije II (1205–1235) uslijedila je nakon ozbiljnih unutrašnjih turbulencija, budući je novi vladar prethodno imao nekoliko oružanih sukoba sa svojim starijim bratom kraljem Emerikom (1196–1204).¹ Andrija je jedan od najpoznatijih vladara dinastije Arpadovića, porodice "svetih kraljeva" (*beata stirps*), iako je njegova reputacija daleko od potpuno pozitivne.² Vjerovatno njegov najpoznatiji čin bilo je proklamovanje tzv. Zlatne bule iz 1222. godine, kraljevske povelje koja je zadobila posebno istaknuto mjesto u historijskoj mitologiji u Mađarskoj.³ Štoviše, on je jedini ugarski vladar čija je supruga postala žrtva ubistva,⁴ te ujedno jedini mađarski kralj koji je predvodio svoje vojske na križarskom pohodu na Svetu Zemlju (1217–1218).⁵ Pored ove kampanje, kralj je u nekoliko navrata predvodio vojske u napadima na Galičiju (Halič), graničnu pokrajinu Kijevske Rusije, s ciljem osvajanja novih teritorija.⁶ Nije ugarski kralj bio jedini vladar s ambicijama prema ovom prostoru. Pored lokalnih prinčeva, imao je ozbiljnog konkurenta u liku malopoljskog vladara (Krakov) Leszeka Bijelog. Ovaj rivalitet, također, imao je značajan utjecaj na odnose unutar ugarske kraljevske porodice, s obzirom da je uslijed ovih događaja na istoku 1214. mlađi kraljev sin Koloman dobio kraljevsku titulu. Andrijin prvorođeni sin, budući kralj Bela IV, također je okrunjen 1214. godine, pa su tako tokom 1220-ih i ranih 1230-ih godina trojica pripadnika vladajuće dinastije istovremeno nosila titulu *rex-a*, boraveći zajedno unutar domene sv. Stjepana.

Kraljevske titule sinova Andrije II

Tokom svoje vladavine, kralj Andrija II je u braku s prvom kraljicom Gertrudom od Andechs-a dobio trojicu sinova: Belu, Kolomana i Andriju.⁷ Ovaj, za povijest ugarske vladajuće dinastije, veoma neobičan gest desio se 1210-ih godina kada su dvojici prvorođenih prinčeva Beli i Kolomanu dodijeljene kraljevske titule u vrijeme kada je njihov otac još uvijek bio živ i zdrav. Krunidba nasljednika kraljevskog trona, tj. formalni *designatio* budućeg vladara nipošto nije bio nepoznat fenomen

1 Zsoldos, 2022a, 17–24; Körmendi, 2022; Gál, 2020, 120–125; Gál, 2021, 28.

2 Zsoldos, 2012, 21–33; Zsoldos, 2022a.

3 Zsoldos, 2022a; Zsoldos, 2022b.

4 Zsoldos, 2019a, 136–138; Zsoldos, 2022a, 128–131; Körmendi, 2014.

5 Veszprémy, 2002; Veszprémy, 2006; Veszprémy, 2023.

6 Font, 2021a, 160–202.

7 Wertner, 1892, 414.

za Ugarsko Kraljevstvo.⁸ Još od prvog primjera iz 1057. godine i krunisanja Solomona, sina kralja Andrije I (1046–1060),⁹ ova je praksa postala uobičajena za dinastiju Arpadovića, iako ne i obavezna.¹⁰ Čak i pored toga, događaji iz 1214. godine, ili barem njihove savremene interpretacije vrijede da im se posveti malo više vremena.

Jednu godinu nakon zloglasnog ubistva kraljice Gertrude,¹¹ supruge kralja Andrije II, koje se desilo 1213. godine, prvorodeni princ Bela je krunisan za kralja Ugarske.¹² Ono što ovaj događaj čini nesvakidašnjim je to što se desio, navodno, protiv želje samog kralja Andrije.¹³ Rečeno se bazira na kraljevskom pismu iz iste godine u kojem je kralj tražio od pape Inocenta III (1198–1216) da ekskomunicira zavjerenike koji su planirali krunisanje njegovog sina, uzrokujući nastale probleme sa Belom.¹⁴ Međutim, krunidba se zapravo desila nakon kraljeve žalbe,¹⁵ pa ne možemo sasvim biti sigurni da je Andriji II potpuno bila odbojna ideja o krunidbi najstarijeg sina. Po mom mišljenju, izgleda potpuno nemogućim da se takav događaj desio uz kraljevo neslaganje, ili čak i potpuno odbijanje pristanka. Bez obzira na sve, ipak se moraju uzeti u obzir i aktivnosti pristalica prethodnog kralja Emerika, odnosno suparnika tadašnjeg Ugarskog kralja: oni su uistinu mogli pokrenuti njegovu destabilizaciju.¹⁶

Činjenica da je prvorodeni sin okrunjen sama po sebi ne mora uopće biti iznenađujuća, budući je to bio već tradicionalno ustanovljen način imenovanja nasljednika na prijestolju.¹⁷ No, kako je već gore naznačeno, 1214. se ipak desilo nešto bez presedana, još jedna krunidba u kraljevskoj obitelji. Koloman, drugi sin ugarskog vladara, krunisan

8 O značenju termina *designatio* vidi: Báling, 2021, 134–135, 176.

9 Vidi: Bagi, 2020, 183–184, 189–190; Báling, 2021, 182–183.

10 Zsoldos, 2021, 57–59.

11 Zsoldos, 2019a, 136–138; Zsoldos, 2022a, 128–131; Körmendi, 2014.

12 Zsoldos, 2022a, 131–133.

13 Ne možemo računati na aktivnu ulogu Bele u ovim dešavanjima, budući je on tada imao samo osam godina. Vidi: Zsoldos, 2019b, 62, 67, 76; Zsoldos, 2022a, 131–133.

14 “Deprecamur insuper paternitatem vestram, ut omnes conspiratores, et infidelitatis machinatores, qui propter regni scissuram filium nostrum, nobis viventibus et nolentibus, in regem sibi preficere, vel coronare attentaverint, tam clericos, quam laicos sententia excommunicationis [innodetis]” – Fejér, III/1. p, 165, Szentpétery / Bors, no. 294.

15 Zsoldos, 2019b, 67, 76; Zsoldos, 2022a, 131.

16 Vidi: Zsoldos, 2019b, 76–77.

17 Kristó, 1979, 32–38.

je za kralja Galicije (Haliča), susjednog vojvodstva unutar Kijevske Rusije. Ovakav razvoj događaja bio je rezultat dogovora kojeg je Andrija II 1214. godine postigao sa svojim poljskim protivnikom princom Leszecom Bijelim od Krakova, potpisanom na tzv. susretu u Scepusu (danas: Špiš, Slovačka Republika).¹⁸

Nije dugo trajala ta vladavina, ili, budući je Koloman još bio dijete, bolje rečeno boravak novog kralja u Galiciji. On i, vjerovatno, njegova poljska zaručnica Salomea preselili su se u Ugarsku 1221. ili najkasnije 1222. godine,¹⁹ gdje je nekoliko godina kasnije,²⁰ 1226. godine Koloman postao vojvoda (*dux*) Slavonije, jugozapadnih teritorija kraljevstva,²¹ u čemu je zamijenio svog starijeg brata Belu po odluci Andrije II.²²

Sukobi u kraljevskoj obitelji

Kralj i najstariji sin, koji je ujedno i sam bio kralj, su često bili u sukobu. Tokom ranije spomenutog problema u vezi s Belinom krunidbom 1214. godine princ je još bio maloljetan, pa se čini prilično nevjerovatnim da je imao aktivnu ulogu u oblikovanju događaja. Napetost između oca i sina postaje jasno opipljiva u vrijeme izdavanja Zlatne bule iz 1222. godine, što ukazuje jedna posebna odredba tog dekreta, kao i jedna papinska povelja.²³ U svom pismu od 4. jula 1222. godine, upućenom prelatima Ugarske, papa Honorije III (1216–1227), na osnovu ranije žalbe ugarskog monarha, pisao je o namjeri nekih "izopačenih" (*perversi*), koji su namjeravali iskoristiti raniju krunidbu Bele kako bi opravdali svoj otpor.²⁴

18 Upitno je da li je Salomea, kćerka Leszeka Bijelog, tada uopće upućena u Galiciju, ili se tamo kasnije pridružila Kolomanu. Vidi: Font, 2019; Font, 2021a, 177–190; Hollý, 2007, 11–20.; Font / Barabás, 2019, 21–29; Font, 2021b. Kraljevska povelja iz 1215. godine nas informira o zahvalnosti ugarskog kralja povodom papinskog odobrenja Kolomanovog uzdignuća. Szentpétery / Borsa no. 302.

19 Vidi: Hollý, 2007, 22–26; Font / Barabás, 2019, 55–57.

20 Najvjerovatnije najprije na svoj posjed u regiji Scepus. Vidi: Zsoldos, 2001a, 25.

21 O ranoj prošlosti Slavonije vidi: Körmendi 2012a.

22 Font / Barabás, 2019, 69–78; Zsoldos, 2001b, 280.; Zsoldos, 2021, 92; Gál, 2020, 125.

23 Prema odredbama Zlatne bule, ugarski magnati su mogli slobodno da odluče između odanosti kralju ili njegovom sinu "Item servientes, accepta licentia, a nobis possint libere ire ad filium nostrum seu a maiori ad minorem, nec ideo possessiones eorum destruantur". The Golden Bull, art. 18. Knauz, I, 234. no. 251. Vidi: Zsoldos, 2019b, 60–61; Zsoldos, 2022a, 138–139.

24 Potthast, no. 6870. See Zsoldos, 2019b, 80; Zsoldos, 2022a, 147–149.

U novije vrijeme Dániel Bácsatyai ukazao je na još jedan dokument pape Honorije III, izdat 7. jula 1222. godine, prema kojem je ugarski kralj svojoj drugoj supruzi Jolanti Courtenay dodijelio Banovinu Slavoniju kao miraz. Prema Bácsatyai, odluka Andrije II može se povezati sa sukobom između njega i princa Bele, pa čak i sa spomenutom odredbom Zlatne bule. U svakom slučaju, ugarski vladar je nedugo potom izmijenio svoju odluku, ostavivši Belino vojvodstvo netaknuto.²⁵

Napetosti su eskalirale 1223. godine, kada je kralj pokušao natjerati svog sina da otkaže zaruke s Marijom, kćerkom bivšeg grčkog cara Nikeje, Teodora I Laskarisa (1204–1222), kako bi podržao nove planove Andrije II u vezi mogućih novih savezništava.²⁶ Béla je čak morao napustiti kraljevstvo i pobjeći u Austriju, jer je na kraju odbio pustiti Mariju. Zahvaljujući papinskom posredovanju, otac i sin su se konačno pomirili,²⁷ ali to nije značilo i definitivni kraj niza sukoba. Godine 1225. Honorije III je Beli svojom bulom *Intellecto iam dudum* odobrio da pokrene postupak revizije ranijih kraljevskih darova svoga oca i da povuče one koji nisu bili zakoniti ili koji su mogli oslabiti kraljevsku vlast u Ugarskoj.²⁸ Nimalo ne iznenađuje što su novi zadatak princa, kao i njegova riješenost da ga ispuni, obnovili ranije sukobe.²⁹

Kako je ranije spomenuto, 1226. godine krunisanom princu Beli je naređeno da premjesti svoj dvor iz Slavonije u Transilvaniju, uz što je Koloman dobio i jugozapadne teritorije Kraljevstva svetog Stjepana. Bela je mogao smatrati svoj premještaj u Transilvaniju činom zle volje, iako nema znakova da se na bilo koji način opirao očevoj naredbi. Može se pretpostaviti da je Andrija II, imajući u vidu svoje ranije sukobe sa najstarijim sinom, namjeravao izazvati napetost među braćom kako bi spriječio njihovu moguću saradnju protiv njega.³⁰

Ipak, s razlogom se može pretpostaviti da je odluka bila motivirana novonastalom situacijom izazvanom protjerivanjem Teutonskog reda iz Transilvanije (Burzenland, Țara Bârsei, Rumunija), a zapravo i iz cijelog kraljevstva, što se dogodilo 1225. godine.³¹ Ukoliko je to tačno,

25 Potthast no. 6875. Vidi: Bácsatyai, 2022, 26–31.

26 Zsoldos, 2019a, 18.

27 Zsoldos, 2018, 15.

28 Potthast, no. 6870; Zsoldos, 2001c, 76; Zsoldos, 2001d, pp 401–402; Zsoldos, 2011a, 6, 8–10, 24, 37.

29 Zsoldos, 2019b, p 80; Zsoldos, 2022a, 172–175; Zsoldos, 2016, 10.

30 Vidi: Font / Barabás, 2019, 105–107; Zsoldos, 2021, 92.

31 O ovim dešavanjima i ugarskim epizodama povijesti Teutonskog reda. Vidi: Zimmermann, 2011; Pósán, 2021; Hunyadi, 2008.

Bela je morao preuzeti brigu o odbrani istočnih granica Kraljevstva. On se svakako morao suočiti s prijetnjom koju su za Ugarsku predstavljali paganski Kumani, narod koji je živio jugozapadno od kraljevstva, izvan Karpata.³² Uostalom, nasljednik prijestolja je aktivno podržavao dominikanski red u njihovoj misionarskoj djelatnosti među Kumanima u narednim godinama.³³

Jedno se čini izvjesnim: odluke je donosio isključivo Andrija II, jer je vlast dijelio sa sinovima, ali ih nije uključivao u pripreme za promjene. Razlika između kraljevskog i plemićkog odlučivanja pokazuje se čak i u postupku princa Bele, koji je tek uz papinsku podršku mogao ispitivati opravdanost ranijih kraljevskih darovnica.³⁴

Ako je kralj zaista imao neki dublji plan u vezi s ovim premještajem, on nije u tome uspio, što pokazuje činjenica da je Koloman i nakon 1226. godine zadržao dobre odnose sa starijim bratom. Jedan od dokaza tome (među ostalim) jeste njegovo učestvovanje u Belinim istragama ranijih kraljevskih darovnica.³⁵ Kao što ćemo vidjeti u nastavku, saradnja braće se očitovala u više kraljevskih i plemićkih dokumenata, pa su čak u vezi s tim pitanjem i pojedine povelje izdavane u Kolomanovo ime.³⁶

Slavonija kao teritorija za prijestolonasljednika?

Kraljevu odluku treba razmatrati i u svjetlu teorije da se Slavonija već u 13. stoljeću mogla smatrati posjedom predviđenim za tadašnjeg nasljednika prijestolja.³⁷ Mađarski historičar Attila Zsoldos naglasio je izuzetnu prirodu Kolomanovog slučaja i istakao da je Bela u potpunosti shvatio značenje svoje situacije, budući da se nekoliko decenija kasnije vratio upravo ovoj mjeri kada je došao u sukob sa svojim prvorodenim sinom Stjepanom. U toj situaciji, najstariji muški potomak također je premješten u Transilvaniju, dok je južno vojvodstvo dodijeljeno

32 Kovács, 2014, 239–243.

33 Szováč, 2016, 118–119; Kovács, 2014, 243–254; Madgearu, 2022, 708–710.

34 Font / Barabás, 2019, 57.

35 Vidi: Bónis, 1974.

36 Szentpétery / Borsa no. 480, 596, 690 i 1039, "de baronum nostrorum consilio revocare fecissimus et idem carissimus frater noster felix memorie rex Colomanus, dux totius Sclavonie, fecisset in ducatu Sclavonie". Smičiklas, IV. 594. no. 513.

37 Vidi: Györffy, 1958, 584; Zsoldos, 2016, 11–12; Gál, 2020, 128–129. Suprotno mišljenje je zastupljeno u: Kristó, 1979, 54.

mlađem sinu Beli.³⁸ Kako je Zsoldos naveo, ova promjena, odnosno nova situacija mlađeg kraljevskog brata, pokazuje da se nije automatski postajalo nasljednikom samo zato što se nosila titula vojvode Slavonije. Ova tvrdnja u vezi s Kolomanovom situacijom potvrđena je činjenicom da se Bela nije morao suočiti s bilo kakvim izazovima da bi došao na prijestolje nakon očeve smrti.³⁹

U vezi s novouspostavljenom praksom početkom 13. stoljeća, važno je naglasiti da su u oba područja, i Transilvaniji i Slavoniji, glavni kraljevski dostojanstvenici tih krajeva stavljeni pod plemićku vlast. U slučaju Transilvanije, vojvoda je bio lokalna kraljevska služba, dok je u Slavoniji vjerovatno jurisdikcija hrvatskih banova⁴⁰ bila proširena na to područje.⁴¹ Kada je riječ o situaciji u Slavoniji, treba naglasiti da su vojvode upravljale i Hrvatskom i Dalmacijom. Prema Attili Zsoldosu, formiranje, odnosno institucionalizacija plemićkih provincija Slavonije i Transilvanije može se povezati s djelovanjem princa Bele.⁴²

Neposredni prethodnik odvojene uprave južnih vojvodstava, tj. Dalmacije i Hrvatske, mogla je biti vladavina Emerika između 1194. i 1196. godine. Ipak, pretpostavlja se da je njegov otac, kralj Bela III, ranije također djelovao kao vojvoda Hrvatske i Dalmacije.⁴³ Prije Emerikove uloge, može se uočiti osebujan administrativni aranžman u vezi s tim područjima. Biskup Kalanus iz Pečuha bio je imenovan od strane Bele III za guvernera (*gubernator*) ovih provincija (1190–1194). Taj je prelat bio prvi ugarski službenik koji je donosio odluke u poslovima Slavonije, dok je istovremeno upravljao Hrvatskom i Dalmacijom. Neobična titula može se odnositi na ovu promjenu, budući je njegova jurisdikcija bila odvojena od banovske.⁴⁴

Titula vojvode Slavonije (*dux Sclavonie*) pojavljuje se i u čuvenom popisu prihoda kralja Bele III. Katalog, otkriven u ranonovovjekovnom kodeksu u Francuskoj, vjerovatno je sastavljen radi pripreme kraljeve ženidbe s Margaretom, kćerkom francuskog kralja Luja VII, ili pak ženidbe princa Emerika s Konstancijom od Aragona. Precizni iznosi navedeni u katalogu čine se previsokim, ali razmjeri prihoda, a time i

38 Zsoldos, 2007, 14–18.

39 Zsoldos, 2005, 235–236; Zsoldos, 2007, 14–18. Vidi: Procházková, 1998, 71.

40 O titulama vojvode Transilvanije i vojvode Slavonije vidi: Zsoldos 2021, 128–129.

41 O sličnostima između Transilvanije i Slavonije vidi: Nekić, 2021.

42 Zsoldos, 2005, 235–236.

43 O ulozi Bele kao princa za vrijeme vladavine njegovog oca, kralja Géze II (1142–1162) vidi: Makk, 1996, 202.

44 Szeberényi, 2002, *passim*.

sam popis, općenito se smatraju autentičnim,⁴⁵ pa možemo računati s postojanjem titule vojvode Slavonije već krajem 12. stoljeća.

Važnost vladavine kasnijeg kralja Andrije II kao vojvode Hrvatske i Dalmacije za vrijeme vladavine njegovog brata, kralja Emerika, također treba naglasiti.⁴⁶ Posebno stoga što je upravo on bio kralj koji je postavio obojicu svojih sinova da upravljaju južnim provincijama. Iz ove perspektive nije od ključne važnosti da li je Andrija naslijedio Hrvatsku i Dalmaciju od svog oca ili – što je vjerovatnije – jednostavno ih preuzeo silom nakon smrti Bele III.⁴⁷

Na osnovu poznatih okolnosti i istraživanja Attile Zsoldosa može se zaključiti: vrlo je vjerovatno (iako ne postoji pisani izvor koji bi potvrdio ovu pretpostavku) da su teritorije Dalmacije, Hrvatske, a kasnije zajedno sa Slavonijom, tzv. cijela Slavonija (*tocius Slavonie*), pripadale nasljedniku prijestolja, bez obzira na to da li je to bio sin ili brat tadašnjeg vladara. Stoga je izuzetno zanimljivo zašto je Andrija II odlučio promijeniti ustaljeni red i dodijeliti Slavoniju svom mlađem sinu. Na ovo pitanje nema konačnog odgovora: kao što je već izloženo, imamo tek pretpostavke u vezi s tim.

Kraljevska braća i njihov odnos

Vrijedno je sagledati međusobne odnose unutar kraljevske porodice, s posebnim naglaskom na kontakte među braćom. Već je ranije spomenut izuzetno dobar odnos princa Kolomana sa starijim bratom, Belom. Ova situacija, međutim, nije značila da je vojvoda Slavonije imao jednako čvrstu vezu sa svom svojom braćom. Zapravo, njegov mlađi brat Andrija bio je njegov protivnik. Vjerovatni razlog leži u njihovom zajedničkom angažmanu u ugarskoj ekspanziji u Galiciji. Nakon što je Koloman bio prisiljen da napusti kneževinu 1221. godine, upravo je njegov mlađi brat personifikovao ugarske pretenzije u toj oblasti u narednim godinama.⁴⁸ To se dogodilo zahvaljujući dogovoru njegovog oca i kneza Mstislava Mstislaviča Udaloya, novog vladara Galicije,⁴⁹ prema kojem je Andrija bio zaručen za kćer vladara Rusa. Može se pretpostaviti da Koloman nije u potpunosti odustao od svojih planova

45 Barta – Barta, 1993; Barta, 1999.

46 Gál, 2020, 118–120.

47 Kristó, 1979, 45–48, 84–94; Zsoldos, 2001b, 276, 279–80; Szeberényi, 2003, 161–162; Barabás, 2017, 32–33.

48 Font / Barabás, 2019. 57–59.

49 Font, 2021a, 190–193.

u vezi s Galicijom, zbog čega su on i njegova supruga Salomea preselili u područje Spiša nakon što su bili protjerani iz svog „kraljevstva”.⁵⁰ Sjećanje na nekadašnje kraljevstvo kod vojvode vjerovatno nije iščezlo, budući da je bio zakoniti kralj, a zahvaljujući papinskoj dozvoli njegova kraljevska titula nije mogla biti ukinuta.⁵¹ Ipak, sama lokacija utočišta nije dovoljna da potvrdi ovu teoriju, jer je područje Spiša neposredno graničilo s Malopoljskom, a ne s Galicijom, te ne smijemo zaboraviti ni činjenicu da je Koloman u vrijeme povratka u Ugarsku još uvijek bio maloljetan.

Formulisana je teorija da je namjera Andrije II bila da udalji Kolomana od blizine Galicije, pa je zato bio postavljen da upravlja južnim provincijama.⁵² Ova pretpostavka se može dodatno naglasiti činjenicom da je princ Andrija između 1224. i 1225. godine posjedovao Peremisl (današnji Przemyśl, Poljska), te je imao priliku da preuzme kontrolu nad Galicijom u narednim godinama.⁵³ Moguća napetost između braće razvila se u oružani sukob nekoliko godina kasnije. Detalji sukoba, međutim, ostaju gotovo potpuno nejasni. Sama činjenica sukoba poznata je isključivo zahvaljujući jednom navodu u povelji vojvode Kolomana. Prema njegovom svjedočenju, on je 1232. godine u Rovišću⁵⁴ darovao posjede jednom od svojih pristalica, Draganu i njegovom sinu Draganehu, jer su se vjerno borili na Kolomanovoj strani protiv Andrije, koji je, vođen lažnim savjetnicima, napao Kolomanovu oblast, Slavoniju.⁵⁵ Tekst povelje zaslužuje pažljiviju analizu u više aspekata. S jedne strane, on smješta datum napada prije 1232. godine, a s druge strane navodi da je Andrija zapravo napao bratovu oblast (*regnum*). Ovaj posljednji detalj mogao bi zakomplicirati analizu događaja, jer se na prvi pogled čini nejasnim da li se radi o referenci na njegov vojvodski posjed (*ducatus*) Slavonije ili na njegovo nekadašnje kraljevstvo, Galiciju.

Márta Font pretpostavlja drugu verziju na osnovu nejasne formulacije povelje,⁵⁶ dok Nataša Procházková naglašava da se čini neobičnim da bi Andrija krenuo u udaljenu Slavoniju, jer su Kolomano-

50 Procházková, 1998, 73; Procházková, 2003, 244–245.

51 Barabás, 2017, 37–44.

52 Procházková, 2003, 247.

53 Font, 2021a, 192–195.

54 Szeberényi, 2010, 233; Szeberényi, 2012, 291–293.

55 “frater noster dux Andreas a quibusdam vesano ductus consilio in regnum nostrum, videlicet Sclavoniam violenter intrasset” – Smičiklas, III. 369. No. 323, Zsoldos 2008, No. 10.

56 Font 2021a, 193–194.

vi posjedi u području Spiša bili odmah u blizini.⁵⁷ Ove hipoteze su prilično privlačne, ali sama lokacija pomenute donacije otvara dodatna pitanja. Po mom mišljenju, ne treba sumnjati u činjenicu vojnog sukoba, iako se može pomisliti na manji napad, budući da bi se veliki rat unutar kraljevske porodice zasigurno prepoznao i u drugim izvorima.

Nedavno je Attila Zsoldos predočio, po mom mišljenju prilično uvjerljivu teoriju u vezi s ovim pitanjem prilikom analize obnove Zlatne bule iz 1231. godine.⁵⁸ On je skrenuo pažnju na povelju nadbiskupa Roberta od Ostrogonia izdatu u februaru 1232. godine, koja je obavijestila papu Grgura IX o kraljevom ponašanju u vezi s njegovim sukobom s Ugarskom crkvom. Nadbiskup u svom pismu spominje obnovu mira (*reformatio pacis*) između Andrije II i njegovih sinova, što je bilo praćeno izdavanjem nove Zlatne bule u korist Crkve, potvrđene pored kraljevskim, također i pečatima prinčeva Bele i Kolomana.⁵⁹

Prema Zsoldosu, ova izjava je jasan pokazatelj sukoba između Kolomana i princa Andrije, budući da je potonji bio prisutan u Ugarskoj 1230. godine nakon što je morao napustiti Galiciju.⁶⁰ Ako je tako, teško je zamisliti da bi napad mlađeg brata mogao biti izveden iz kraljevih leđa; prije će biti da ga je sam Andrija II ohrabrio, s ciljem da protjera Kolomana iz Slavonije, jer je ovaj podržavao svog starijeg brata u procesu revizije kraljevskih darivanja. Prema Zsoldosu, može se pretpostaviti da su se pratnje prinčeva sukobile jedna s drugom dok je Andrija pokušavao preuzeti upravu nad vojvodstvom.⁶¹ Na kraju, Andrijin pokušaj bio je neuspješan, a Koloman je uspio zadržati svoju poziciju vojvode Slavonije.

Sukob između kraljevske braće u njemu nije izričito spomenut, ali jedna epizoda tzv. Ugarsko–poljske hronike, narativnog teksta iz 13. stoljeća sa živopisnim, ali uglavnom izmišljenim pričama,⁶² zaslužuje našu pažnju. Posljednji odlomci hronike izvještavaju o ženidbi Ladislava, unuka svetog Ladislava, s kćerkom Mstislava, kneza Rusa, čime je osigurao za sebe prijestolje Galicije, dok je njegov brat Solomon u to

57 Vidi: Procházková, 1998, 72; Procházková, 2013, 106.

58 Zsoldos, 2022a, 185–206.

59 "in reformatione pacis inter ipsum et suos filios super quibusdam articulis observandis et super quibusdam corrigendis constitutionem quandam fecit, quam corroboratam tam sigillo suo, quam sigillis filiorum suorum, scilicet domini Bele regis et domini Colomani regis promisit se de cetero firmiter servando" Marsina, l. 274. No. 384.

60 Za više o Avrijinoj situaciji vidi: Font, 2021a, 195–196.

61 Zsoldos, 2022c, 13–14.

62 Csákó, 2014 ; Homza, 2009; Grzesik, 1999; Grzesik, 2021.

vrijeme vladao Slavonijom. Ladislav je kasnije postao ugarski kralj, a njegov brat je na to dao svoj pristanak.⁶³ Neovisno o pitanju porijekla hronike, zasigurno možemo prepoznati elemente narativa koji se podudaraju s poznatim činjenicama. Ipak, po mom mišljenju, slični motivi nisu dovoljni da se zaključi kako je autor Hronike namjeravao odražavati događaje iz prve trećine 13. stoljeća; mnogo je vjerovatnije da je ova priča hronike gotovo u potpunosti izmišljena. Iako je moguće da su neki njeni dijelovi djelimično zasnovani na stvarnim događajima.⁶⁴

Ako se sada vratimo na odnose unutar kraljevske porodice, moramo postaviti pitanje da li je sukob između braće uopće imao utjecaja na Kolomanov odnos s njegovim ocem, i ako jeste – u kojoj mjeri. Na osnovu sačuvanih izvora može se ustvrditi da je odnos između Andrije II i njegovog drugog sina zaista bio pogođen događajima. Bio je zasigurno opterećen, u najmanju ruku, a napetost je vjerovatno bila uzrokovana kraljevom odlukom da podrži svog trećeg sina, Andriju, nakon što je Koloman bio prisiljen napustiti Galiciju. Najmlađi brat uspio je zauzeti i ovladati ovom kneževinom već 1227. godine, ali je njegova pozicija oslabila 1228. zbog smrti Mstislava Mstislaviča. Upravo je zbog toga Danilo Romanovič mogao preuzeti kontrolu nad Galicijom i protjerati Andriju odatle.⁶⁵ Koloman je zasigurno imao pomiješana osjećanja u vezi s ovim razvojem događaja, jer je to moglo lako utjecati i na njegov odnos s Andrijom II. Kolomanovi osjećaji prema starijem bratu Beli, kao što je ranije pokazano, bili su prijateljski, ali pitanje trećeg brata, a naročito Belino učešće u ugarskoj kampanji u Galiciji, moglo je baciti sjenu i na njihov odnos; barem je Koloman – jedini u porodici – ostao po strani od tog poduhvata. Ove kampanje nisu imale dugotrajan utjecaj na jedinstvo braće, ali je napetost između Kolomana i njegovog oca nestala tek nakon smrti princa Andrije 1234. godine,

63 "Hunc autem dux Rusie Miscizlaus de civitate Galicz in adoptivum filium accepit, et ei cum filia sua, eo quod unicam haberet et filio careret, Galicie regnum perpetuo possidendum tradidit, et iuramento corroboravit [...] Remansit autem dux Ladislaus in Galícia, Salomon vero frater eius Sclavoniam regbat. Habito vero consilio episcopi cum principibus, Dei disponente clementia, Rusie civitatem Galiciam properaverunt, et beatum principem Ladislaum in regem Ungarie acceperunt atque in Albam civitatem regiam properaverunt, et in regem coronaverunt, Salomone fratre eius in eum consentiente" Szovák / Veszprémy 1999, II. 320.

64 Vidi: Homza, 2009, 59–60; Procházková, 2003, 248; Procházková, 2013, 106–107.

65 Font, 2021a, 196–197.

kada vojvoda Slavonije vjerovatno više nije osjećao prijetnju od bratovih pretenzija. Koloman je, uistinu, učestvovao u kraljevskoj kampanji protiv austrijskog vojvode Fridrika II (1230–1246) 1235. godine.⁶⁶ Tačna uloga slavonskog vojvode u ratovanju, nažalost, nije poznata u detalje.⁶⁷

Novi kralj i njegov brat

Bela, kako je već spomenuto, bez poteškoća je preuzeo ugarski prijesto nakon smrti svog oca Andrije II 1235. godine, budući da se njegovom nasljedničkom pravu niko nije suprotstavio. Ovakav razvoj događaja predstavlja jedinstven izuzetak u historiji dinastije Arpadovića, jer je svaki preživjeli rođak – pa i sam brat – gotovo uvijek predstavljao potencijalnu prijetnju zakonitom nasljedniku, kao što je to bio slučaj s Andrijom i njegovim starijim bratom, kraljem Emerikom. Suprotno tome, Koloman kao vojvoda Slavonije nije dovodio u pitanje bratovo pravo na prijestolje; naprotiv, svim raspoloživim sredstvima je aktivno podržavao novog kralja.⁶⁸ Ovakva tvrdnja ne zasniva se samo na izostanku podataka o ikakvom sukobu među braćom, nego i na poznatim okolnostima Beline krunidbe. Koloman je također stao uz svog brata i u slučaju sukoba s udovicom pokojnog monarha, Andrijinom trećom suprugom Beatrice d'Este. Mladu udovicu novi je kralj optužio za preljubu, pa je čak i dao uhapsiti.⁶⁹

Najprije se trebamo osvrnuti na pozadinu krunisanja, s obzirom na pretpostavku da je Kolomanova supruga Salomea imala određenu ulogu u pripremi ceremonije. Prema kazivanju *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*, u ceremoniji ustoličenja učestvovao je i galicijski knez Danilo. Slovački historičar Karol Hollý pretpostavlja da je ovaj vladar iz zemlje Rusa nastojao uspostaviti bliže odnose s ugarskom kraljevskom porodicom nakon smrti svoga suparnika, princa Andrije. Kako bi to postigao, nije isključeno da se Danilo obratio Salomeinoj majci, udovici Leszeka Bijelog, ujedno i Kolomanovoj punici, koja je porijeklom potjecala iz zemlje Rus. Može se pretpostaviti da je voj-

66 Senga, 1988, 37–40; Font, 2021a, 196–198; Hollý, 2007, 27–28; Dąbrowski, 2012, 155–87.

67 Senga, 1988, 40–41, 48, 50; Almási. 1993, 136–137; Font / Barabás, 2019, 109.

68 Prema mišljenju Gyule Kristóa, Bela je dopustio svom bratu da ostane na vrhovnoj poziciji u Slavoniji i nakon vlastitog krunisanja. Kristó, 1979, 48.

69 Beatrice je uspjela pobjeći iz Ugarske pod pustolovnim okolnostima te je rodila sina Stjepana, budućeg oca posljednjeg arpadovičkog kralja, Andrije III. Vidi: Zsoldos, 2019, 15.

votkinja od Sandomierza iskoristila svoje porodične veze i posredovala između Danila i Kolomana, a naposljetku i kralja Bele IV. Neosporno je, neovisno o pretpostavljenim pripremama, da je galicijski knez bio prisutan na krunisanju; štaviše, imao je i vlastitu ulogu u ceremoniji. Prema *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*, Koloman je držao mač svoga brata, dok je Danilo vodio konja novog vladara — činom kojim je simbolički priznao Belinu nadređenu poziciju i hijerarhijski se svrstao ispod Kolomana, u skladu s jednom vrstom kvazi-feudalnog običaja.⁷⁰ Danilo je namjera vjerovatno bila da osigura traženu ugarsku podršku. Zanimljivo je kako su ugarski kralj, princ koji je nosio kraljevsku titulu povezanu s Galicijom, te faktički vladar Galicije mogli međusobno sarađivati; stoga se može pretpostaviti da je krunisanje doista zahtijevalo ranije posredovanje, iako se pretpostavljena uloga Grzimislove i Salomeje ne može potvrditi zbog nedovoljno pouzdanog karaktera sačuvanih izvora.⁷¹

Braća su nastavila međusobnu saradnju i nakon 1235. godine, što pokazuju formulacije u više kraljevskih povelja, budući da se Bela IV često pozivao na podršku, volju i pristanak svoga mlađeg brata. Posebno je značajan slučaj Jule iz roda Kán, u kojem je kralj naglasio Kolomanovu ulogu u presudi protiv bivšeg bana Slavonije.⁷² Učešće slavonskog vojvode u upravljanju bratovim kraljevstvom je neupitno, premda su njihove nadležnosti morale biti jasno određene. Uprkos Kolomanovoj kraljevskoj tituli, odluke je donosio kralj Bela IV, što jasno pokazuje i kraljevska potvrda ranijih vojvodinih mjera, poput njegove zamjene posjeda.⁷³ Kolomanova saradnja morala je biti naglašena

70 "Rex Bela post eum filius eius coronatus est pridie Idus Octobris feria prima, qua cantatur: Da pacem Domine ind cathedrali ecclesia Beati Petri Albe, quam ipse consecrari fecit, Colomano duce fratre eiusdem ensem regalem ad latus ipsius honorifice tenente, Daniele vero duce Rutenorum equum suum ante ipsum summa cum reverentia ducente" Szovák / Veszprémy 1999, I. 467, II. 42. Vidi: Font, 2021, 204; Dąbrowski, 2012, 188.

71 Vidi: Font, 2021, 204; Hollý, 2007, 30–31; Procházková, 2003, 247–248; Radek, 2008, 146; Procházková, 2013, 107; Dąbrowski, 2012, 188.

72 "[...] pro manifesto infidelitatis crimine per nostram, nec non karissimi fratris nostri Colomani regis et ducis totius Sclauonie illustris, hac omnium baronum nostrorum sentenciam fuisset condemnatus." Wenzel, VII. 100, No. 64, Regesta regum stirpis, Szentpétery / Borsa No. 691 (and 690), MNL OL DL 246. Vidi: Procházková, 1998, 74; Zsoldos, 2016, 17.

73 Szentpétery / Borsa No. 665. Smičiklas, IV. 89. No. 83.

upravo zbog bliskih odnosa među braćom. Valja istaknuti i to da se u Kolomanovim poveljama također nalaze upućivanja na kraljev pristanak,⁷⁴ tako da se može govoriti o međusobnom predstavljanju jedinstva ove dvojice kraljeva.

Bela je čak podržao nastojanja slavonskog vojvode u vezi s Bosnom tako što je potvrdio vojvodine posjede. Preostali izvori ne nude detaljnu sliku, ali čini se sasvim izvjesnim da je Koloman ondje vodio barem jedan pohod, moguće kao križar, kako bi se borio protiv navodne bosanske hereze i mjesnog vladara, bana Mateja Ninoslava, možda s ciljem uspostavljanja ugarske vlasti nad cijelom Bosnom.⁷⁵

Dobri odnosi među braćom ogledaju se ne samo u njihovoj međusobnoj podršci, presudama i reviziji ranijih kraljevskih darivanja,⁷⁶ nego i u crkvenim i diplomatskim pitanjima, poput izbornog spora u Ostrogonu nakon smrti nadbiskupa Roberta 1239. godine. Nekoliko papinskih pisama iz marta 1239. donosi podatke o poteškoćama oko potvrđivanja novog nadbiskupa, budući je Grgur IX isprva odbio da potvrdi izabranog prelata Matiju, bivšeg biskupa Váca. Ova odluka donesena je zbog papine sumnje da su tokom izbora zanemarene odredbe kanonskog prava. Ipak, Grgur IX je promijenio svoju prvobitnu odluku zahvaljujući izjavama više crkvenih i svjetovnih dužnosnika, a podršku su izrazili i kralj i Koloman. Tako je na kraju palij poslan nadbiskupu Matiji.⁷⁷

Ime vojvode pojavljuje se i u vezi s još jednim slučajem, u kojem je on, ponovno, stao uz svog starijeg brata i pružio mu podršku u tom nastojanju. Kraljevska braća obratila su se papinstvu 1239. godine zbog teškog položaja njihovog strica Bertholda, patrijarha Akvileje, koji je bio izopćen zbog svojih veza s carem Fridrikom II (1220–1250). Nekadašnji nadbiskup Kaloče, mlađi brat pokojne kraljice Gertrude, priklonio se vladaru iz kuće Štaufovaca u njegovom sukobu s Grgurom IX krajem 1230-ih, zbog čega je na njega bila izrečena crkvena cenzura. Berthold je vjerovatno nastojao promijeniti takvo stanje, barem se to može zaključiti na osnovu papina pisma koje nas obavještava o ulozi Bele i Kolomana. Grgur IX nije mogao ostati ravnodušan na molbe „najomiljenijih vladara

74 Zsoldos, 2008, No. 14,

75 Szentpétery / Borsa No. 634, 787. Vidi: Barabás, 2023, 156–161; Barabás, 2024; Dautović, 2021.

76 Szentpétery / Borsa No. 637.

77 Potthast, No. 10850, 10851. Vidi: Ganzer, 1968, 129; Barabás, 2023, 76.

među kršćanskim kraljevima”,⁷⁸ no, kao uslov za povlačenje ekskomunikacije, tražio je da se patrijarh pojavi pred njim lično. Osnovni razlog uplitanja kralja i vojvode u ovaj sukob zasigurno je njihova spomenuta rodbinska veza s patrijarhom. Berthold je početkom trinaestog stoljeća postao nadbiskup Kaloče zahvaljujući podršci Andrije II, svoga šurjaka,⁷⁹ a tu je dužnost obavljao do 1219. godine. Smrt njegove sestre 1213. oslabila mu je položaj u Ugarskoj, no uspio je postati patrijarh Akvileje, zbog čega je napustio Ugarsko Kraljevstvo. Čini se vjerovatnim da su Bela i Koloman još iz djetinjstva bili bliski sa svojim ujakom, ili su barem imali živa sjećanja na njega.⁸⁰

Bertholdov se slučaj, međutim, nakon prvog papinskog pisma nije brzo okončao. Grgur IX je već u januaru 1241. ovlastio svog subđakona Grgura de Montelonga, kasnijeg akvilejskog prelata, da razriješi patrijarha. Za nas je još zanimljivije to što nova papinska povelja također sadrži upućivanje na raniji zahtjev ugarske kraljevske braće. Moguće je, ipak, da je taj odlomak u povelji, u skladu s praksom papinske kancelarije, jednostavno preuzet iz ranije molbe.⁸¹

Koloman se, nadalje, pojavljuje uz svoga brata i u jednoj drugoj papinskoj povelji. Grgur IX je, među ostalim evropskim vladarima, pozvao Belu i Kolomana na planirani ekumenski sabor. Sazivanje je bilo potaknuto prijetnjom cara Fridrika II, ali se skup u konačnici nije održao zbog očajnog položaja u kojem se papa našao.⁸²

Zajedno do samoga kraja?

Saradnja kraljevske braće tragično je okončana 1241. godine uslijed mongolske invazije. Bela IV bio je u času očaja podržan od svoga brata: Koloman je odgovorio na njegov poziv, poveo svoje trupe na kraljevsko okupljanje kod Pešte i potom slijedio kralja u nesretnoj bici na rijeci Šajo u aprilu 1241. godine. Koloman je bio jedan od glavnih zapovjednika ugarske kraljevske vojske; prema kazivanju dalmatinskog hroničara Tome Arhiđakona, slavonski vojvoda bio je čak i glavni junak

78 “inter ceteros reges catholicos et principes christianos speciali quadam prerogativa dilectionis” Gombos, No. 2597

79 Za dodatnu literaturu vidi: Barabás, 2023, 72–73.

80 Potthast, No. 10830, Gombos, No. 2597. Vidi: Zsoldos, 2011b, 84; Koszta, 2013, 110–11; Kiss, 2014.

81 Potthast, No. 10980; Gombos, No. 2598.

82 Potthast, No. 10926, 10930, 10945, 10952, 10994, 10995; Szentpétery / Borsa, No. 703. Vidi: Matthew, 1992, 347–54; Herbers, 2012, 185.

bitke, uz nadbiskupa Ugrina od Kaloče.⁸³ Međutim, prikazano junaštvo⁸⁴ vođâ kraljevske vojske nije bilo dovoljno da se djelotvorno suprotstave mongolskoj sili, premda su kralj Bela IV i vojvoda Koloman ipak uspjeli napustiti bojno polje.⁸⁵ Koloman je zadobio teške rane boreći se protiv neprijatelja; iako se uspio vratiti u Slavoniju, na koncu je podlegao svojim ranama. U junu 1241. papa Grgur IX ponudio je oproste i oprostjenje grijeha križarima koji bi bili spremni braniti Ugarsku tokom mongolske invazije. Papina ponuda očito je bila upućena ne znajući da je Koloman već preminuo, jer su i Koloman i njegov brat, kralj Bela IV, dobili osobitu papinsku zaštitu.⁸⁶ Tako se imena kraljevske braće još jednom pojavljuju zajedno — ovoga puta posljednji put.

Prije nego što donesemo zaključak, potrebno je pobliže razmotriti jedan osobit događaj iz djelovanja slavonskog vojvode, koji otvara pitanja u vezi s planovima o uređenju njegove vlasti. Koloman se 1239. ili 1240. obratio papi Grguru IX i zatražio njegovo odobrenje za ujedinjenje Splitske nadbiskupije i Zagrebačke biskupije. Štaviše, postojanje Kolomanova pisma poznato nam je isključivo zahvaljujući papinskom odgovoru, kao, uostalom, i čitav slučaj, a Grgur IX u svom odgovoru ponavlja raniju argumentaciju:⁸⁷ vojvoda je naglasio razorenost splitske nadbiskupije i bezizlazan položaj nadbiskupa Guncela. Zanimljivo je da je Koloman uspio uvjeriti prelata, koji je bio ugarskog porijekla, da podrži ideju ujedinjenja; on je čak bio spreman odstupiti sa svoje službe kako bi omogućio planirano ujedinjenje. Papa taj prijedlog nije odbio, ali mu nije ni dao svoj blagoslov. U junu 1240. obavijestio je vojvodu da su za odluku o ujedinjenju potrebni i pristanak nadbiskupa Kaloče, zagrebačkog biskupa te njihovih katedralnih kaptola.

Ovo bi ujedinjenje obuhvatilo teritorije kojima je Koloman upravljao, ali koje su crkveno pripadale različitim nadbiskupijama. Zagrebačka biskupija osnovana je krajem jedanaestog stoljeća kao dio Ugarske Crkve i postala je sufragana nadbiskupa Kaloče u drugoj polo-

83 Za dodatnu literaturu vidi: Barabás, 2023, 225–226.

84 Za dodatnu literaturu vidi: Barabás, 2023, 225–227.

85 Za dodatnu literaturu vidi: Barabás, 2023, 227.

86 Potthast, No. 11032, 11033, 11034; Auvray, No. 6057, 6058, 6059, 6062. Vidi: Fried 1980, 263–264; Srodecki, 2022, 312–313.

87 “a nobis tua serenitas postulavit, quod, quum Spalatensis ecclesia propter plurium malefactorum incursus ad illam devenerit egestatem, ut ven. frater noster – archiepiscopus Spalatensis subire mendicitatis opprobrium compellatur, ipsius spontaneam cessionem recipere, et eandem ecclesiam unire Zagrabiensi ecclesie curaremus” – Fejér, IV/1. 183–184, Potthast, No. 10890, Auvray, No. 5216.

vini dvanaestog stoljeća.⁸⁸ Relativno novi konstrukt cijele Slavonije (*tocius Sclavoniae*) obuhvatao je samo dio zagrebačke biskupije, što je možda i bio razlog zbog kojeg je vojvoda Koloman namjeravao provesti ovu promjenu, kako bi njegova provincija bila crkveno ujedinjena. U historiografiji se pretpostavlja da bi, osim Slavonije, u taj novi sklop mogle spadati i Dalmacija, Hrvatska, pa čak i Bosna, te bi se tako stvorilo novo područje, koje bi teoretski i dalje pripadalo Kraljevstvu svetog Stjepana.⁸⁹ Prema mišljenju pojedinih autora, suština planiranog ujedinjenja bila je u uzdizanju Zagrebačke biskupije, koja je kao nova nadbiskupija, mogla biti izdvojena iz ugarske crkvene hijerarhije.⁹⁰ Ova bi promjena ujedno odgovarala i ambicijama biskupa Stjepana. Ipak, po mom mišljenju, preostali izvori ne dopuštaju da idemo tako daleko: moguće je jedino pretpostaviti da je Kolomanov cilj bio pridružiti dalmatinske Crkve ugarskom crkvenom sistemu. Obje mogućnosti ostaju tek hipotetične zbog nedostatka daljnjih, relevantnih izvora.

Koloman je, pri iznošenju svojih prijedloga u vezi sa Splitskom Crkvom, možda slijedio već postojeći obrazac, budući da se ugarski kraljevi ranije zasigurno nisu ustručavali intervenirati na tom području.⁹¹ Ova bi promjena bila povoljna za vojvodu, jer bi čitava Crkva u njegovom vojvodstvu mogla pripadati Zagrebu umjesto udaljenom Splitu, dok bi istovremeno značila i znatno uzdizanje biskupa Stjepana. To bi, prema papinskoj povelji, moglo biti i razlog zbog kojeg je vojvoda želio predati Slavonsko vojvodstvo biskupu Stjepanu.⁹²

U vezi s ovim planom, pojedini autori su tvrdili da je Koloman čak namjeravao obnoviti svoje pravo na Galiciju, te da je upravo to bio razlog zbog kojeg je pokrenuo ovu promjenu. Na taj bi način biskup Stjepan mogao postati crkveni — a prema toj teoriji i svjetovni — poglavar svih vojvodinih teritorija, dok bi se Koloman, kao kralj Galicije, mogao posvetiti pitanjima svoga nekadašnjeg kraljevstva, možda oslonjen na

88 Körmendi, 2012, 340–341; Koszta, 2013, 81–82.

89 Razum, 2019, 143–145.

90 Goss, 2007a, 146; Goss, 2007b, 212, 221; Goss, 2020, 180–181; Homza, 2021, 21–23.

91 Vidi: Gál, 2014; Gál, 2015.

92 “ducatum tuum Sclavonie ven. fratri nostro – Zagrabiensi episcopo pro meliorando statu ipsius Spalatensis ecclesie liberali pietate conferre”. Theiner, I. 177. No. CCCXXII, Potthast, No. 10890, Auvray, No. 5216. Koloman je ponudio svoje vojvodstvo, ali ne i svoju vojvodsku titulu. Vidi: Razum, 2019, 143.

svoje posjede u području Špiša.⁹³ Vojvoda je preminuo 1241. godine, pa je takva pretpostavka izvan domena vjerovatnog. Ipak, teorija izgleda prilično nevjerovatno i zbog tadašnjih prilika u Galiciji, koja se nalazila u sjeni mongolske prijetnje, kao i zbog odsustva ugarske kraljevske aktivnosti u toj oblasti nakon 1235. godine.⁹⁴ Vrlo je teško povjerovati da bi Kolomanove ranije pretenzije na Galiciju imale bilo kakvu ulogu u ovom novom projektu, pa ovu teoriju, po našem mišljenju, treba odbaciti.⁹⁵

Zaključak

Lični odnosi unutar ugarske kraljevske porodice u prvoj polovini trinaestog stoljeća bili su izrazito nekarakteristični za doba Arpadovića, a možda i općenito za srednjovjekovnu prošlost Ugarske kraljevine. Sama činjenica da su dvojica sinova vladajućeg monarha dobila kraljevsku titulu još za života svoga oca potvrđuje ovu tvrdnju. Krunisanje najstarijeg sina kao čin određivanja nasljednika prijestolja može se opisati kao tradicija s relativno dugom historijom, ali paralelna kraljevska titula drugog sina svakako je predstavljala novi fenomen. Ipak, treba naglasiti da se ovaj potonji slučaj desio u vezi s ekspanzijom kralja Andrije II u Kijevsku Rusiju, tačnije u Kneževinu Galiciju. Sporazumom ugarskog vladara s Leszekom Bijelim, knezom Krakova, otvorila se mogućnost za krunisanje princa Kolomana, uz presudnu papinsku potvrdu. Princ je na kraju nepovoljnim razvojem situacije bio prisiljen napustiti svoje „kraljevstvo“ i vratiti se u Ugarsku, ali njegova je kraljevska titula ostala netaknuta.

Tako su tokom 1220-ih i 1230-ih godina trojica pripadnika dinastije Arpadovića nosila titulu 'rex'. Odnos oca prema sinovima bio je opterećen nizom sukoba, što, između ostalog, jasno pokazuje i promjena na čelu Slavenskog vojvodstva 1226. godine. Ipak, prema sačuvanim izvorima, najstariji sin Bela i njegov mlađi brat Koloman održavali su prilično srdačan odnos. Slavonski vojvoda nije bio toliko naklonjen najmlađem bratu Andriji, princu koji je nakon njegovog odlaska predstavljao ugarske pretenzije u Galiciji. Između njih je čak došlo i do oružanog sukoba, čiji su detalji slabo poznati, ali se nakon

93 Basić, 2006, 35; Goss, 2007a, 146; Goss, 2007b, 212, 221.

94 Font, 2021a, 203–208.

95 Györffy, 1970, 234; Zsoldos, 2001b, 270; Font, 2021a, 203–208.

smrti najmlađeg brata 1234. godine situacija u kraljevskoj porodici smirila.

Koloman je nastavio podržavati Belu i nakon smrti Andrije II 1235. godine, što potvrđuje i njegovo učešće u krunisanju novog monarha. Kralj Bela IV više je puta isticao saradnju slavonskog vojvode, dok se u brojnim Kolomanovim poveljama spominje kraljev pristanak. Osim nejasnog pokušaja ujedinjenja Splitske nadbiskupije i Zagrebačke biskupije, ne postoje dokazi koji bi se mogli tumačiti kao znak sukoba između kralja i slavonskog vojvode; granice njihovih nadležnosti morale su biti jasne svima. Koloman se borio u kraljevskoj vojsci u bici na rijeci Šajo u aprilu 1241. godine protiv mongolskih osvajača. Prema Tomi Arhiđakonu, slavonski vojvoda bio je jedan od zapovjednika kraljevskih trupa, no, iako je uspio izbjeći pokolj, ubrzo je podlegao zadobijenim ranama. Bela IV preživio je invaziju i naposljetku zauzeo svoje mjesto u ugarskoj historijskoj memoriji kao drugi utemeljitelj kraljevstva.

Conclusion

The personal relations within the Hungarian royal family in the first half of the thirteenth century are quite extraordinary in the Árpáadian Era, and perhaps even generally. The fact itself, that two of the actual monarch's son received the royal title in the lifetime of their father corroborates this statement. The coronation of the oldest son as an act of designation as heir to the throne can be described as a tradition with a relatively longer history, but the parallel royal title of the second son was definitely a new phenomenon. Nonetheless, it has to be emphasized that the latter happened in connection with the expansion of King Andrew II in the Kievan Rus', closer in the Principality of Galicia. The agreement of the Hungarian ruler with Leszek the White, Duke of Cracow presented the possibility for the coronation of Prince Coloman with the crucial papal confirmation. The prince eventually was forced to leave his "kingdom" and moved back to Hungary, yet his royal title remained intact.

Thus, in the 1220s and 1230s three members of the Árpáadian dynasty bore the title 'rex'. The relation of the father to his sons was burdened by several conflicts, as – among other things – the change on the top of the Dukedom of Slavonia in 1226 clearly show it. Nevertheless, based on the remaining sources, the oldest son, Béla and his younger brother, Coloman maintained a quite cordial relationship. The

Duke of Slavonia was not so fond of his younger brother, Andrew, the prince who represented the Hungarian claims in Galicia after him. They even had an armed conflict of obscure details, but after the death of the youngest sibling in 1234 things calmed down in the royal family.

Coloman continued to support his brother even after the death of Andrew II in 1235, as his participation in the coronation of the new monarch indicates it. King Béla IV referred to the cooperation of the Duke of Slavonia on several occasions, meanwhile many of Coloman's charters mention the king's consent. Beside the obscure attempt for the union of the Archbishopric of Split and the Bishopric of Zagreb, there is no evidence that could be interpreted as a sign for a conflict between the monarch and the Duke of Slavonia, the line of duty must have been clear for everyone. Coloman fought in the royal army in the battle of Muhi against the Mongol invaders. According to Thomas the Archdeacon, the Duke of Slavonia was one of the leaders of the royal troops, and although he managed to escape the slaughter, he died of his wounds soon afterwards. Béla IV survived the invasion and eventually took his place in the Hungarian historical memory as the second founder of the realm.

(Preveli s engleskog: Dženan Dautović i Nedim Rabić)

BIBLIOGRAFIJA

Neobjavljeni izvori

- Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomatikai Levéltár (MNL OL DL)

Objavljeni izvori

- *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* I–XI, ed. Georgius Fejér, Buda 1829–1844.
- Gombos, Franciscus Albinus (ed.): *Catalogus fontium historiae Hungariae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCXI*. I–IV, Budapest 1937–1943.
- Knauz, Ferdinandus et al. (eds): *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis*. I–III, Esztergom 1874–1924. IV, Esztergom – Budapest, 1999.
- *Les registres de Grégoire IX. Recueil des bulles de ce pape publiées et analysées d'après les manuscrits originaux du Vatican* par Lucien Auvray, t. I–IV, Paris 1890–1955.

- Marsina, Richard (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*, vols. I–II, Bratislava 1971–1987.
- Potthast August (ed.): *Regesta Pontificum Romanorum inde ab anno post Christum Natum MCXCVIII ad annum MCCCIV. I–II*, Berolini 1874.
- Smičiklas, Tadija (ed.): *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae ac Sclavoniae I–XVII, Zagrabiae* 1904–1981.
- Szentpétery, Imre / Borsa, Iván (eds): *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica – Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*, Budapest 1923–1943, 1961–1987.
- Szovák, Kornél / Veszprémy, László (eds.): *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. I–II. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery, socii operis erant I. Balogh [et al.]*, Budapest 1999.
- Theiner, Augustinus (ed): *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. I–II*, Romae 1859–1860.
- Wenzel, Gusztáv (ed.): *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*, vols. I–XII, Pest – Budapest 1860–1874.
- Zsoldos, Attila (ed.): *Az Árpád-házi hercegek, hercegnők és a királynék okleveleinek kritikai jegyzéke. – Regesta ducum, ducissarum stirpis Arpadianae necnon reginarum Hungariae critico-diplomatica*, Budapest, 2008.

Literatura

- Almási, Tibor. "Egy ciszterci bíboros a pápai világhatalom szolgálatában: Pecorari Jakab magyarországi legációja", *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 5 (Historia Ecclesiastica Hungarica), Szeged 1993, 129–141.
- Bácsatyai, Dániel. "Jolánta királyné hitbére és az Aranybulla: Egy ismeretlen királyi adománylevél 1222-ből", *Magyarország és a római Szentszék III*, (ur. Péter Tusor, Viktor Kanász), Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport: Budapest - Róma 2022, 13–35.
- Bagi, Dániel. *Divisio Regni: The territorial divisions, power struggles, and dynastic historiography of the Árpáds of 11th- and early 12th-century Hungary, with comparative studies of the Piasts of Poland and the Přemyslids of Bohemia*, Arpadiana 2, Research Centre for the Humanities, Budapest 2020.
- Báling, Péter. *Az Árpád-ház hatalmi kapcsolatrendszerei. Rokonok, barátok és dinasztikus konfliktus Kelet-Közép-*

Európában a 11. században és a 12. század elején, Arpadiana 7, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest 2021.

- Barabás, Gábor. "The Titles of the Hungarian Royal Family in the Light of Hungarian and Papal Sources in the First Half of the 13th Century", *Chronica. Annual of the Institute of History. University of Szeged* 13, Institute of History. University of Szeged, Szeged 2017, 27–43.
- Barabás, Gábor. "To Eradicate the Depravity of Heresy: A Hungarian Crusade in the Early Thirteenth Century?", *Mercenaries and Crusaders* (ur. Attila Bárány), HUN-REN – University of Debrecen Research Group "Military History of Medieval Hungary and Central Europe", Debrecen 2024, 87–104.
- Barabás, Gábor. *Popes, Rulers and their Delegates: Chapters of Papal–Hungarian Relations in the Thirteenth Century*, Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 13, University of Pécs, Center for Ecclesiastical Studies, Pécs 2023.
- Barta, Gábor – Barta, János. "III. Béla király jövedelmei. (Megjegyzések középkori uralkodóink bevételeiről)", *Századok* 127, Magyar Történelmi Társulat, Budapest 1993, 419–449.
- Barta, Gábor – Barta, János. "Royal finance in medieval Hungary: the revenues of King Béla III", *Crises, Revolutions and Self-sustained Growth: Essays in European Fiscal History, 1130–1830* (ur. William Mark Ormrod, Richard Bonney, Margaret Bonney), Paul Watkins Publishing, Stamford 1999, 24–40.
- Basić, Ivan. "O pokušaju ujedinjenja zagrebačke i splitske crkve u XIII. stoljeću", *Pro tempore* 3, Zagreb 2006, 5–43.
- Bónis, György. "Decretalis Intellecto. III. Honorius a koronajavak elidegeníthetetlenségéről", *Történelmi Szemle* 17, Történettudományi Intézet, Budapest 1974, 24–31.
- Csákó, Judit. "A Magyar–lengyel Krónika és a hazai elbeszélő hagyomány", *Századok* 148, Magyar Történelmi Társulat, Budapest 2014, 289–334.
- Dąbrowski, Dariusz. *Daniel Romanowicz król Rusi. (ok. 1201 – 1264). Biografia polityczna*, Avalon, Kraków 2012.
- Dautović, Dženan. "Nulla spes sit... Bosnia and the Papacy in the Thirteenth Century", *Specimina Nova Pars Prima Sectio Mediaevalis* 11, PTE BTK TTI Középkori és Koraújkori Történeti Tanszék, Pécs 2021, 97–125.
- Font, Márta – Barabás, Gábor. *Coloman, King of Galicia and Duke of Slavonia (1208–1241). Medieval Central Europe and Hungarian Power*, ARC Humanites Press, Leeds 2019.

- Font, Márta. "Coloman, the King of Galicia: The Problems of Coronation", *Specimina Nova Pars Prima Sectio Mediaevalis* 10, PTE BTK TTI Középkori és Koraújkori Történeti Tanszék, Pécs 2019, 81–94.
- Font, Márta. "Meeting of Rulers in the Scepus Region (1214)", *Specimina Nova Pars Prima Sectio Mediaevalis* 11, PTE BTK TTI Középkori és Koraújkori Történeti Tanszék, Pécs 2021, 11–22.
- Font, Márta. *The Kings of the House of Árpád and the Rurikid Princes - Cooperation and conflict in medieval Hungary and Kievan Rus'*, Arpadiana 8, Research Centre for the Humanities, Budapest 2021.
- Fried, Johannes. *Der päpstliche Schutz für Laienfürsten. Die politische Geschichte des päpstlichen Schutzprivilegs für Laien (11.–13. Jahrhundert)*, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg 1980.
- Gál, Judit. "The Role of the Dalmatian Bishops and Archbishops in Warfare During the Twelfth and Thirteenth Centuries: A Case Study on the Archbishops of Split", *Christianity and War in Medieval East Central Europe and Scandinavia* (ur. Radosław Koticki, Carsten Selch Jensen, Stephen Bennett), ARC Humanities Press, Leeds 2021, 25–38.
- Gál, Judit. "The Social Context of Hungarian Royal Grants to the Church in Dalmatia (1102–1301)", *Annual of Medieval Studies at CEU* 21, CEU, Budapest 2015, 47–63.
- Gál, Judit. *Dalmatia and the Exercise of Royal Authority in the Árpád-Era Kingdom of Hungary*, Arpadiana 3, Research Centre for the Humanities, Budapest 2020.
- Gál, Judit. "The Roles and Loyalties of the Bishops and Archbishops of Dalmatia (1102–1301)", *Hungarian Historical Review* 3, Research Centre for the Humanities, Budapest 2014, 471–493.
- Ganzer, Klaus. *Papsttum und Bistumbesetzungen in der Zeit von Gregor IX. bis Bonifaz VIII. Ein Beitrag zur Geschichte der päpstlichen Reservationen*, Böhlau Verlag, Köln – Graz 1968.
- Goss, Vladimir Peter. "Bishop Stjepan II and Herceg Koloman and the Beginnings of the Gothic", *Hortus artium medievalium* 13, International Research Centre for Late Antiquity and Middle Ages Zagreb, Zagreb 2007, 211–224.
- Goss, Vladimir Peter. "The Battle of Cathedrals: or how Zagreb almost Became an Archbishopric in the 13th Century", *Medioevo: l'Europa delle cattedrali; atti del convegno internazionale di*

studij, Parma, 19 – 23 settembre 2006 (ur. Arturo Carlo Quintavalle), Electa, Milano 2007, 146–154.

- Goss, Vladimir Peter. *The Beginnings of Croatian Art*, Ibis grafika d.o.o., Zagreb 2020.
- Grzesik, Ryszard. "Polish and Hungarian Historical Tradition in the Hungarian-Polish Chronicle", *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne* 148, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2021, 649–659.
- Grzesik, Ryszard. *Kronika węgiersko-polska. Z dziejów polsko-węgierskich kontaktów kulturalnych w średniowieczu*, PTPN, Poznań 1999.
- Györffy, György. "A nemzetségtől a vármegyéig, a törzstől az orszáig", *Századok* 92, Magyar Történelmi Társulat, Budapest 1958, 12–87, 565–615.
- Györffy, György. "Szlavónia kialakulásának oklevélkritikai vizsgálata", *Levéltári Közlemények* 41, Országos Levéltár, Budapest 1970, 223–240.
- Herbers, Klaus. *Geschichte des Papsttums im Mittelalter*, Primus Verlag, Darmstadt 2012.
- Hollý, Karol. "Princess Salomea and Hungarian – Polish Relations in the Period 1214–1241", *Historický Časopis* 55 Supplement, Historický ústav SAV, Bratislava 2007, 5–32.
- Homza, Martin. "Coloman of Galicia, a Symbol of Medieval Intellectual Culture Between Slovakia and Croatia", *Studia Carpathico-Adriatica* Vol. II. *Intellectual Connections Between Croatia and Slovakia* (ur. Željko Holjevac, Martin Homza), Slovak-Croatian Commission of Humanities, Zagreb 2021, 15–24.
- Homza, Martin. *Uhorsko polska kronika. Nedocenený prameň k dejinám strednej Európy*, Post Scriptum, Bratislava, 2009.
- Hunyadi, Zsolt. "The Teutonic Order in Burzenland (1211–1225): new re-considerations", *L'Ordine Teutonico tra Mediterraneo e Baltico incontri e scontri tra religioni, popoli e cultura* (ur. Hubert Houben, Kristjan Toomaspoeg), Mario Congedo Editore, Galatina 2008, 151–162.
- Kiss, Gergely. "Meránia és Aquileia között. Berthold kalocsai érsek pályafutásának egyházkormányzati tanulságai", *Egy történelmi gyilkosság margójára. Merániai Gertrúd emlékezete, 1213–2013* (ur. Judit Majorossy), Ferenczy Múzeum, Szentendre 2014, 87–94.

- Koszta, László. *A kalocsai érseki tartomány kialakulása*, Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 2, PTE Egyháztörténeti Kutatóközpont, Pécs 2013.
- Kovács, Szilvia. *A kunok története a mongol hódításig*, Balassi Kiadó, Budapest 2014.
- Körmendi Tamás. "A Gertrúd királyné elleni merénylet körülményei", *Egy történelmi gyilkosság margójára. Merániai Gertrúd emlékezete, 1213–2013* (ur. Judit Majorossy), Ferenczy Múzeum, Szentendre 2014, 95–124.
- Körmendi, Tamás. "A zágrábi püspökség alapítási éve", *Köztes-Európa" vonzásában: Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére* (ur. Dániel Bagi, Tamás Fedeles, Gergely Kiss), Kronosz, Pécs 2012, 329–341.
- Körmendi, Tamás. "Szlavónia korai hovatartozása", *Századok* 146, Magyar Történelmi Társulat, Budapest 2012, 369–388.
- Körmendi, Tamás. "The Struggle between King Emeric of Hungary and Duke Andrew in Dalmatia", *Stefan the First-Crowned and his Time* (ur. Ivana Komatina), (Institute of History Collection of Works 42), Istorijski institut Beograd, Beograd 2020, 195–211.
- Kristó, Gyula. *A feudális széttagolódás Magyarországon*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1979.
- Madgearu, Alexandru: The Competition for Cumania between Hungary and Bulgaria (1211–1247), *Studia Ceranea* 12, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2022, 699–723.
- Makk, Ferenc. *Magyar külpolitika 896–1196*, Szegedi középkortörténeti könyvtár 2, Szegedi Középkorász Műhely, Szeged 1996.
- Matthew, Donald. *The Norman Kingdom of Sicily*, Cambridge University Press, Cambridge *et al.* 1992.
- Nekić, Antun: "Slavonia and Transylvania (1272–1342): Oligarchs, King's Men, and the (Trans)Formation of the Local Noble Communities", *Povijesni prilozi* 40, Hrvatski Institut za Povijest, Zagreb 2021, 141–191.
- Pósn, László. *Hungary and the Teutonic Order in the Middle Ages*, Arpadiana 6, Research Centre for the Humanities, Budapest 2021.
- Procházková, Nataša. "Koloman Haličský na Spiši pred rokom 1241", *Terra Scepusiensis. Stan badań nad dziejami Spiszu* (ur. Ryszard Gładkiewicz, Martin Homza), Slovensko-poľská komisia humanitných vied *et al.*, Levoča – Wrocław 2003, 243–249.

- Procházková, Nataša. "Postavenie haličského kráľa a slavónskeho kniežata Kolomana z rodu Arpádovcov v uhorskej vnútornej a zahraničnej politike v prvej polovici 13. storočia", *Medea 2*, History at the Philosophical Faculty of Comenius University in Bratislava, Bratislava 1998, 64–75.
- Procházková, Nataša. "Some Notes on the Titles of Coloman of Galicia / K intulatúre Kolomana Haličského / O titulama Kolomana Haličkoga", *Slovakia and Croatia Vol I. Slovakia and Croatia Historical Parallels and Connections (until 1780) / Slowakei und Kroatien Historische Parallelen und Beziehungen (bis zum Jahre 1780)* (ur. Veronika Kucharská, Stanislava Kuzmová, Adam Mesiarkin), Department of Slovak History, Faculty of Philosophy, Comenius University in Bratislava – Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Zagreb 2013, 104–109.
- Radek, Tünde. *Das Ungarnbild in der deutschsprachigen Historiographie des Mittelalters*, Peter Lang, Frankfurt a.M. et al. 2008.
- Razum, Igor. Ecclesiastical Reformer and Politician: The Two Faces of Bishop Stephen II of Zagreb, 1225–1247, *Medieval Bosnia and South-East European Relations: Political, Religious, and Cultural Life at the Adriatic Crossroads* (ur. Dženan Dautović, Emir O. Filipović, Neven Isailović), ARC Humanities Press, Leeds 2019, 137–146.
- Senga, Toru. "Béla királyfi bolgár, halicsi és osztrák hadjárataihoz", *Századok* 122, Magyar Történelmi Társulat, Budapest 1988, 36–51.
- Srodecki, Paul. "'Fighting the 'Eastern Plague'. Anti-Mongol Crusade Ventures in the Thirteenth Century", *The Expansion of the Faith: Crusading on the Frontiers of Latin Christendom in the High Middle Ages* (ur. Paul Srodecki, Norbert Kersken), Brepols, Turnhout 2022, 303–327.
- Szeberényi, Gábor. "„Kalán, Isten kegyelméből palliumos pécsi püspök, egész Horvátország és Dalmácia kormányzója". Újabb szempont a horvát-magyar perszonálunió 12. századi történetének kérdéséhez", *Tanulmányok Pécs történetéből 10–11–12. Az Előadások Pécs történetéből '98, '99 és 2000. c. konferenciák válogatott előadásai* (ur. Lajos Varga, József Vonyó), Pécs Története Alapítvány, Pécs 2002, 229–241.
- Szeberényi, Gábor. "A gorai comitatus a XIII. században. Megjegyzések a „hat gorai nemzetség” és a Babonič-ok korai történetéhez", *Középkortörténeti tanulmányok 6. A VI. Medievistikai PhD-konferencia (Szeged, 2009. június 4–5.) előadásai*

- (ur. Péter G. Tóth, Pál Szabó), Szegedi Középkorász Műhely, Szeged 2010, 233–248.
- Szeberényi, Gábor. "A rojcsai prediálisok a 13–14. században [Nobles, Castle Warriors, and Praediales of Rovišće in the Thirteenth and Fourteenth Centuries]", *Középkortörténeti tanulmányok 7. A VII. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2011. június 1–3.) előadásai* (ur. Attila Kiss P., Ferenc Piti, György Szabados), Szegedi Középkorász Műhely, Szeged 2012, 291–312.
 - Szeberényi, Gábor. "Domonkos zágrábi püspök politikai szerepe a 12–13. század fordulóján", *Középkortörténeti tanulmányok. A III. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2003. május 8–9.) előadásai* (ur. Boglárka Weisz), Szegedi Középkorász Műhely, Szeged 2003, 159–168.
 - Szovák, Kornél. "A kun misszió helye és szerepe a magyarországi domonkosok korai történeti hagyományában", *A Szent Domonkos Rend és a kunok* (ur. Gábor Barna, Ágnes Deme), Helytörténeti Múzeum, Kunszentmárton 2016, 105–114.
 - Veszprémy, László. "II. András magyar király keresztes hadjárata, 1217–1218", *Magyarország és a keresztes háborúk. Lovagrendek és emlékeik* (ur. József Laszlovszky, Judit Majorossy, József Zsengellér), Attraktor, Máriabesnyő – Gödöllő 2006, 99–111.
 - Veszprémy, László. "II. András, a keresztes vezér", *„Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!": Tanulmányok Hermann Róbert 60. születésnapja tiszteletére* (ur. Zsófia Medgyesy, László Pásztai), Hadtörténeti Intézet és Múzeum, HM Zrínyi Nonprofit Kft., Zrínyi Kiadó, Budapest 2023, 403–410.
 - Veszprémy, László. "The Crusade of Andrew II, King of Hungary, 1217–1218", *Iacobus: Revista De Estudios Jacobeos y Medievales* 13–14, 2002, 87–110.
 - Wertner, Mór. *Az Árpádok családi története*, Pleitz Fer. Pál Könyvnyomdája, Nagy-Becskerek 1892.
 - Zimmermann, Harald. *Der Deutsche Orden in Siebenbürgen. Eine diplomatische Untersuchung. 2. durchgesehene Auflage*, Böhlau, Köln – Weimar – Wien 2011.
 - Zsoldos, Attila. "A felforgató király esete a hagyománytisztelő herceggel", *Korunk* 29/2, Korunk-Komp-Press, Kolozsvár/Cluj-Napoca 2018, 11–17.
 - Zsoldos, Attila. "Az Aranybulla megújítása 1231-ben", *Aetas* 37/2, AETAS Könyv- és Lapkiadó Egyesület, Szeged 2022, 5–20.

- Zsoldos, Attila. "Az Aranybulla útja a történeti mitológiába", *Pontes* 5, PTE BTK Történettudományi Intézet, Pécs 2022, 13–32.
- Zsoldos, Attila. "Egész Szlavónia bánja", *Tanulmányok a középkorról. Analecta mediaevalia I.* (ur. Tibor Neumann), Argumentum Kiadó, PPKE, Budapest 2001, 269–281.
- Zsoldos, Attila. "Egy új II. András-kép felé", *II. András és Székesfehérvár: King Andrew II and Székesfehérvár* (ur. Terézia Kerny, András Smohay), Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum, Székesfehérvár 2012, 21–35.
- Zsoldos, Attila. "Hercegek és hercegnők az Árpád-kori Magyarországon", *Hercegek és hercegségek a középkori Magyarországon* (ur. Attila Zsoldos), Városi Levéltár és Kutatóintézet, Székesfehérvár 2016, 9–24.
- Zsoldos, Attila. "II. András Aranybullája", *Történelmi Szemle* 53, Történettudományi intézet, Budapest 2011, 1–38.
- Zsoldos, Attila. "Szepes megye kialakulása", *Történelmi Szemle* 43. Történettudományi Intézet, Budapest 2001, 19–31.
- Zsoldos, Attila. *Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években*, MTA Történettudományi Intézete, Budapest 2007.
- Zsoldos, Attila. *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*, MTA Történettudományi Intézete, Budapest 2011.
- Zsoldos, Attila. *The Árpáds and Their People*, Arpadiana 4, Research Centre for the Humanities, Budapest 2021.
- Zsoldos, Attila. *The Árpáds and Their Wives. Queenship in Early Medieval Hungary 1000–1301*, Viella Historical Research 12, Viella, Roma 2019.
- Zsoldos, Attila. *The Golden Bull of Hungary*, Arpadiana 9, Research Centre for the Humanities, Budapest 2022.
- Zsoldos, Attila. "„Igaz szolgálattal szerzett birtok” „Múltunk építőkövei...”" (ur. József Csurgai Horváth, Eleonóra Kovács), Székesfehérvár Megyei Jogú Város levéltára, Székesfehérvár 2001, 73–83.
- Zsoldos, Attila. "Karászi Sándor bán és utódai. (Megjegyzések a narratiók eredetéről és szerepéről)", *Századok* 135, Magyar Történelmi Társulat, Budapest 2001, 385–407.
- Zsoldos, Attila. "The Golden Bull of Andrew II", *Des chartes aux constitutions: Autuor de l'idée constitutionnelle en Europe (XIIe–XVIIe siècle)* (ur. François Foronda, Jean-Philippe Genet), Éditions de la Sorbonne, École française de Rome, Paris – Roma 2019, 57–80.